

УДК 340.1

ВИКОРИСТАННЯ ХРИСТИЯНСЬКО-ПРАВОВИХ ТРАДИЦІЙ У ПОДОЛАННІ ПРАВОВИХ ПОМИЛОК

Ірина МІМА,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та трудового права
Криворізького економічного інституту
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

АНОТАЦІЯ

Досліджується процес формування різних напрямів об'єктивного наукового аналізу проблем теорії держави і права; проаналізовані християнсько-правові традиції у трансформаційних процесах пізнання права і напрямів подолання правових помилок суб'єктами правотворчої та правозастовної діяльності. Християнсько-правові традиції розглядаються як об'єктивно-суб'єктивна необхідність удосконалення та розвитку права, їх вплив на правосвідомість і правову культуру суб'єктів правотворчої та правозастовної діяльності, як спосіб подолання правових помилок, формуючи правову та функціональну доцільність, відображаючи особливості інтерпретації результатів духовно-практичного засвоєння правової дійсності, втіленої у феномені християнсько-правових традицій.

Ключові слова: правова помилка, християнсько-правова традиція, правова свідомість, правова культура, ідея права, природне право.

USE OF CHRISTIAN-LAW TRADITIONS IN OVERCOMING OF LAW ERRORS

Iryna MIMA,

Candidate of Law Science, Associate Professor,
Head of Department of Civil and Labor Law
of Law Faculty Kryvy Rih Economic Institute
of Kyiv National Economic Vadym Hetman University

SUMMARY

The process of formation of different directions of objective scientific analysis of the problems of the theory of state and law is researched; the analysis of Christian-law traditions in the transformation processes of knowledge of law and directions of overcoming of law mistakes by the subjects of law-making and law-enforcement activity is carried out. Christian law traditions are considered as objective and subjective necessity of perfection and development of law, their influence on the law consciousness and law culture of subjects. law-making and law-enforcement activities as a way to overcome law errors, forming law and functional expediency, reflecting the peculiarities of the interpretation of results in spiritual and practical assimilation of law reality embodied in the phenomenon of Christian and law traditions.

Key words: law error, Christian law tradition, law consciousness, law culture, law the idea of law, natural law.

Постановка проблеми. Поточний процес розбудови України як правової держави нерозривно пов'язаний із максимальним забезпеченням прав і свобод людини, відповідальністю держави перед громадянином, підвищенням авторитету закону, його суворим дотриманням усіма державними органами, громадськими організаціями, громадянами, а також їх ефективною та безпомилковою роботою. Проблема розвитку права в умовах глобалізації та трансформації суспільства під впливом правових традицій була предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, проте однозначного розуміння феномену правових традицій і їх впливу на розвиток державно-правових інституцій, зокрема їх значення у напрямках подолання правових помилок через вплив на правову свідомість суб'єкта правотворчої та правозастовної діяльності, сформульовано й обґрунтовано не було. Тому християнсько-правові традиції розглядаються як особливість ідеального і матеріального буття права у контексті уявлення про історичний розвиток правової системи, правової свідомості та реалізацію правових норм, пізнання права суб'єктом права, відтворення правових приписів у вигляді правової поведінки, позитивного права та формування національної ідеї у державотворчих процесах.

Актуальність теми дослідження. З огляду на це вагомого значення набуває проблема своєчасного виявлення, усунення та попередження помилок, яких припускаються чи можуть припуститися суб'єкти правотворчої та правозастовної діяльності. А це, у свою чергу, неможливо без загальнотеоретичного з'ясування їх природи, без відповідного визначення місця християнсько-правових традицій у напрямках подолання правових помилок.

Стан дослідження. Окремі види помилок у застосуванні права неодноразово були предметом наукових досліджень. Наприклад, експертні помилки досліджували В.М. Абрамова, Р.С. Белкін, І.Г. Вермеля, Г.Л. Грановський, Н.І. Клименко, Л.В. Кочнева, Г.Е. Макушкіна, Н.А. Паліашвілі, А.К. Педенчук, В.М. Шулекін; слідчі – О.М. Баранов, А.Д. Бойков, В.І. Власов, Н.С. Карпов, З.Ф. Коврига, А.Б. Марченко, А.Д. Назаров, А.Б. Соловійов, С.А. Шейфер, І.М. Шопіна; кваліфікаційні – А.Н. Бабай, І.Я. Клівер, Т.М. Марітчак, В.О. Навроцький. На загальнотеоретичному рівні поняття, види, причини й умови виникнення правозастосовних помилок розглядали у своїх працях С.С. Алексєєв, М.М. Вопленко, В.О. Котюк, К.Р. Мураслімов, П.Е. Недбайло, А.С. Піголкін, О.В. Пунько, П.М. Рабі-

нович, В.В. Руских, О.Ф. Скакун, що визначає актуальність цього дослідження та коло питань, котрі потребують додаткового сучасного вивчення і наукового аналізу.

Отже, метою та завданнями статті є дослідження й узагальнення ключових закономірностей впливу християнсько-правових традицій на розвиток правової свідомості за сучасних умов, під час трансформації праворозуміння, соціальних і правових цінностей внаслідок розвитку глобальної соціальної системи, які впливають на розуміння та становлення специфіки правосвідомості суб'єктів правотворчої та правозастосовної діяльності, у напрямі подолання й усунення правових помилок як складової частини спеціального компонента їх правосвідомості під час трансформаційних процесів у правовій системі.

Виклад основного матеріалу. У повсякденному розумінні помилка розглядається як недосягнення запланованого результату або виникнення незапланованого, небажаного результату, як невідповідність певної діяльності її меті та завданням. Помилитися – означає припуститися чогось незапланованого, отримати хибний результат, тобто це не просто відсутність наміру вчинити те чи інше зло, порушити ту чи іншу норму, помилка – це дія, протилежна правильній, яка вчиняється неумисно.

У юриспруденції під помилкою, у її загальноюридичному трактуванні, І.Л. Петрухін розуміє твердження, що не відповідає дійсності, або захід, дію, що не призводить до досягнення поставленої мети, чи перекручування в пізнанні або відхилення від мети, допущені ненавмисно. На думку цього науковця, помилка є результатом сумлінної омани [14, с. 94]. А.І. Михайлов і С.А. Шейфер визначають помилку як викривлене пізнання об'єктивної дійсності, зумовлене особистими якостями суб'єкта, яке призводить до неправильних висновків неумисного характеру [11, с. 112–117]. У свою чергу, Н.І. Клименко підкреслює, що помилка особи – це висновки неумисного характеру, які не відповідають оцінюваним явищам об'єктивної дійсності, і рішення та дії, що випливають із цих висновків [6, с. 129]. В.А. Якушин розуміє під помилкою омани особи щодо об'єктивних ознак суспільно-небезпечного діяння, які характеризують його як злочин [17, с. 35]. Зазначені позиції дають підстави стверджувати, що суттєвими ознаками помилки є: неумисність, суб'єктивний характер (помилка допускається особистістю та зумовлюється особистісними якостями людини), невідповідність об'єктивній дійсності, оцінюваним явищам. Отже, помилка у загальному вигляді є неумисним результатом діяння, який не відповідає об'єктивній дійсності.

У філософській науці вчені поняття помилки пов'язують із поняттям омани, вказують на їх близькість, але заперечують тотожність. П.С. Заботін у своєму дослідженні таких категорій, як омана та помилка спирається на теорію відображення (пізнання) як основу для розуміння психічних процесів, що виникають у пізнанні суб'єкта в процесі здійснення тієї чи іншої діяльності. На його думку, омана та помилка у діалектичному процесі пізнання означають незавершеність відображення, його неповноту, що зумовлюється певними фактами об'єктивного та суб'єктивного порядку. Під оманою він розуміє невідповідність знань предмету, розходження суб'єктивного образу дійсності з об'єктивним прообразом. Що ж стосується поняття помилки, то в ній вчений вбачає результат неправильної теоретичної чи практичної дії, що виникла у зв'язку з особистісними, випадковими причинами [5, с. 75]. Таким чином, зазначений науковець поняття «омана» пов'язує з об'єктивними причинами, а поняття «помилка» – лише із суб'єктивними. Як на основну ознаку омани, що відрізняє її від помилки, П.С. Заботін вказує на обмеженість конкретно-історичної практики і знання. Тобто основним кри-

терієм розмежування омани та помилки, на його думку, є накопичений у процесі існування життєвий досвід особи, а також отриманий людиною обсяг знань. Саме зазначений чинник є основою розмежування цих близьких, але не тотожних понять.

Ф.А. Селіванов омани визначає як хибне чи помилкове знання, яке приймається за істину лише на певний час. Помилку ж учений розуміє як неумисну неправильність. На думку цього філософа, співвідношення помилки з оманою полягає у тому, що омана є помилкою, але не будь-яка помилка є оманою [15, с. 25–26]. Із цього твердження можна зробити висновок, що «помилка» є більш широким (родовим) поняттям щодо поняття «омана», тобто прирівнювати помилку до омани буде логічно неправильно.

Відмінність між зазначеними поняттями, на думку Ф.А. Селіванова, також полягає в тому, що помилка – це первісна неправильність, яку немає потреби ставити під сумнів під час аналізу вже скоєного діяння. Омани ж, навпаки, як уже було сказано вище, деякий час приймається за істину. І лише потім суб'єкт усвідомлює чи дізнається, що його відповідні дії були помилковими та небажаними, а потрібний результат не настав у зв'язку з певними причинами. Як у разі помилки, так і у разі омани результат є не тим, якого хотіла досягнути особа своїми діями. Саме цей кінцевий результат і об'єднує зазначені два поняття, робить їх такими близькими.

Враховуючи вищевикладене, зазначимо, що поняття «помилка» й «омана» не є поняттями тотожними і взаємовиключними: омана є необхідною умовою для настання помилки як події, вона є причиною і передумовою, а помилка – наслідком. Омани – це потенційна, можлива помилка; помилка – це омана у реалізованій дійсності. Омани – поняття, що характеризує певну дію, процес. Виникнення омани прямо залежить від життєвого досвіду й обсягу знань людини і значною мірою визначається специфікою об'єкта, що досліджується, метою і можливістю його пізнання, передачею неправильне відображення індивідом ознак і відношень предметів і явищ матеріального та духовного світу. Омани – думка, яка є хибною (помилковою) і на деякий час приймається за істину. Помилка – це результат неправильної теоретичної чи практичної дії, що має місце у зв'язку з особистісними, випадковими причинами; це первісна ненавмисна неправильність, яку немає потреби ставити під сумнів.

Таким чином, визначаючи поняття помилки, слід враховувати її прямий зв'язок із поняттям омани, який полягає в такому: помилка може розглядатися, по-перше, як окремий випадок омани; по-друге, як результат омани. Виходячи з цих тверджень, варто відзначити, що поняття помилки є більш ширшим, ніж поняття омани; поняттям омани не поглинається поняття помилки. Помилка не може бути результатом «неуважності чи необережності» [8, с. 177]. М.М. Вопленко наголошує, що під правозастосовною помилкою слід розуміти результат владної діяльності спеціальних суб'єктів правозастосування, що суперечить нормам матеріального і процесуального права, який не досягає істинних цілей правового регулювання та кваліфікується як помилковий компетентним органом у особливому акті. Помилка у застосуванні права виникає внаслідок неправильної вольової діяльності спеціальних суб'єктів; має прихований характер; характеризується обов'язковістю її констатації самим суб'єктом, що припустився помилки, або вищестоящим правозастосовним органом, який має контрольну-наглядові повноваження; є особливим юридичним фактом; виникає внаслідок нетворчого підходу до правозастосування та не досягає істинних цілей правового регулювання; є випадковістю [2, с. 38–46].

Правозастосовні помилки належать до «негативних» правових явищ у професійній діяльності працівників.

Як і будь-яке інше явище у державно-суспільному житті, та чи інша помилка у застосуванні норми (норм) права є причинно зумовленою, детермінованою. Детермінізм як філософська категорія служить для визначення необхідного, генетичного, істотного зв'язку явищ, із яких одне, що називається причиною, зумовлює інше, яке виступає як наслідок причини. Сутність принципу детермінізму полягає у тому, що всі явища і процеси в природі й у суспільному житті взаємопов'язані. У зв'язку з цим можна стверджувати, що будь-яка правозастосовна помилка має свою причину. Усі фактори правозастосовних помилок можна звести до єдиного знаменника – омани та неправильного уявлення, які виникають внаслідок: 1) суб'єктивних обставин, пов'язаних із проявами свідомості суб'єкта правозастосування; 2) об'єктивних обставин, що зумовлюють об'єктивну природу правозастосовних помилок, оману та добросовісність, і полягають у тому, що працівник, котрий припускається помилки, не усвідомлює цього факту.

Причинами правозастосовних помилок можуть визнаватися лише ті обставини, без наявності, без шкідливої дії яких помилки не були б допущені. Таким чином, про те, що одне явище виступає причиною іншого, можна говорити лише тоді, коли певне явище породжує інше закономірно, з необхідністю. Умовами є будь-які чинники лише тому, що їм притаманні такі властивості, завдяки яким вони зумовлюють відповідні характеристики явища, що виникає. Той чи інший чинник стає умовою тільки стосовно того явища, в якому він використаний як будівельний матеріал. Причина має дискретний характер. Вона є такою через те, що відповідна дія особи спричинює цей наслідок. Причина перстає бути причиною, зникає як така до нової дії особи, котра як причина, у свою чергу, переходить у новий наслідок, тощо [10, с. 89–92]. Причини й умови правозастосовних помилок тісно взаємопов'язані між собою, вони переходять одна в одну. У зв'язку з цим неможливо досить чітко обґрунтувати відмінності понять «причини» й «умови», коли одна й та ж сама обставина (або одне й те ж явище) у взаємодії з одними факторами може виступати як причина, а з іншими – як умова, внаслідок чого виникає циклічний процес безперервної взаємодії та перетворення.

Причини помилок у правозастосуванні можна визначити як безпосередні юридичні явища, які детермінують помилку, визначають її характер і місце в загальній системі порушень законності, зокрема недосягнення істини в процесі дослідження фактичних обставин справи; неправильний вибір і тлумачення норм матеріального та процесуального права; невідповідність рішень фактичній і правовій основі справи, що розглядається [9, с. 103]. Умови помилок у правозастосуванні – це обставини, які опосередковано пов'язані з помилками, але також спричиняють їх виникнення. Такі чинники є зовнішніми причинами помилок у правозастосуванні, зокрема це: рівень професійної підготовки суб'єктів правозастосування, їх морально-політичні якості, специфічні умови життя і діяльності, ступінь організованості й ефективності системи органів. Тобто причини – це чинники (фактори), обставини, явища, процеси, які закономірно, неминуче ведуть до помилки в застосуванні права, а умови – це пасивні чинники (фактори), обставини, явища, процеси, які потенційно можуть стати причиною правозастосовної помилки. У процесі визначення, дослідження й аналізу факторів виникнення всіх правозастосовних помилок, на наш погляд, розрізнення їх причин та умов є недоцільним. Це пов'язано з тим, що «причина» й «умова» тісно зв'язані одна з одною. Будь-яка умова – це потенційна можливість реальної причини. Тому в процесі аналізу певних конкретних випадків правозастосовних помилок одні й ті самі чинники можуть виступати причинами, а в інших випадках – умовами, і навпаки.

Вищевикладені ознаки аналізу причинності, а також те, що всі чинники правозастосовних помилок зводяться до омани та неправильного уявлення, які виникають внаслідок відповідних суб'єктивних та об'єктивних обставин, дають підстави стверджувати, що вся сукупність помилок у застосуванні права поділяється на суб'єктивні й об'єктивні підмножини. Причому суб'єктивні чинники – це ті, що стосуються особистості суб'єкта, працівника, його волі та свідомості, а об'єктивні чинники правозастосовних помилок належать до причин і умов помилок у застосуванні права, є фактами дійсності й існують незалежно від волі суб'єкта правозастосування. Об'єктивні та суб'єктивні чинники виникнення правозастосовної помилки в сукупності або окремо одне від одного можуть призводити до безпосередніх причин помилки в застосуванні права, які породжують помилку, визначають її місце у загальній системі порушень законності.

Суб'єктивними чинниками, що створюють умови та можуть стати причиною допущення суб'єктом правозастосування помилки, насамперед є відсутність у працівника необхідних для правозастосовної діяльності професійних і моральних якостей, відсутність досвіду правозастосування, професійних знань, низький рівень правової культури. Право надає суспільним відносинам організованості, стійкості, узгодженості, забезпечує їх підконтрольність, тобто передбачає упорядкованість суспільних відносин і є засобом їх цивілізованості [12, с. 36]. Але побудова правової держави може здійснюватися лише завдяки наявності злагодженої системи всіх правоутворюючих і державоутворюючих процесів та інституцій, що засновуються на глибинних наукових дослідженнях тих соціальних факторів, що визначають розвиток права та правової системи, зокрема правових і християнсько-правових традицій.

Розвиток суспільних відносин свідчить про необхідність пізнання істини соціальних цінностей права через втілення в останні змісту християнсько-правових традицій, які можуть стати ефективними спонукальними мотивами індивідуальної поведінки, в т. ч. і в процесах суспільної трансформації. Це зумовлено насамперед тим, що соціальні цінності ґрунтуються на моральних і християнських закономірностях певного суспільства, що вони об'єктивно необхідні для існування будь-якої соціальної структури. Християнсько-правові традиції становлять нормоутворюючий фактор соціально-нормативної системи регулювання, яка впливає як на індивідуальну, так і колективну поведінку. Цінність християнсько-правової трансформації права полягає у здатності права задовольняти потреби суб'єктів суспільного життя.

Цінність є не природною, а соціальною властивістю християнсько-правових традицій. Ця соціальна властивість з'являється тоді, коли християнсько-правові традиції існують у взаємодії з практичною людською діяльністю. Крім того, аксіологічне значення християнсько-правових традицій полягає у збереженні й зміцненні основних правових цінностей, що сприяє теоретичному збагаченню вітчизняного права. До того ж, зазначимо, що єдність гносеологічного й аксіологічного підходів до права як одного з дієвих засобів суспільної самоорганізації орієнтує українське суспільство на необхідність удосконалення національного права шляхом взаємоузгодження правових і християнсько-правових цінностей. Цінності християнсько-правових традицій мають не лише світоглядне значення, вони безпосередньо пов'язані з чинним правом, наприклад у випадках тлумачення й застосування норм права, прогалин чи колізій правових норм [13, с. 89]. У контексті ціннісної ієрархії християнсько-правових традицій можна виділити: конкретний вираз власної цінності християнсько-правових традицій у практичному житті віруючих; безпеку віруючих

у конфліктних релігійних ситуаціях, визначеність і гарантованість їх прав; особливі християнсько-правові засоби та механізми, тобто своєрідний «релігійно-нормативний інструментарій» і механізм, що забезпечують безпосередню цінність християнсько-правових традицій, гарантованість релігійних прав кожному віруючому і суспільству загалом, інститути, які виражають оптимальне співвідношення релігійно-нормативного й індивідуального правового регулювання, тощо.

Завдяки цінностям християнсько-правових традицій відбувається правова соціалізація особи, тобто засвоєння людиною впродовж усього її життя правових знань, норм і цінностей суспільства, членом якого вона є. Водночас правова соціалізація виступає складовою частиною процесу відтворення і подальшого розвитку правових інститутів і відносин, суспільних якостей тих суб'єктів, які підтримують і реалізують ці відносини у своїй життєдіяльності [3, с. 80]. Саме завдяки нормативним цінностям християнсько-правових традицій у процесі правової соціалізації людей не просто відбувається засвоєння ними певного досвіду, знань, але й здійснюється їх перетворення на особисті правові орієнтири й установки, внаслідок чого у людини формується правосвідомість, правова зрілість, тобто певний рівень правової культури загалом.

Правосвідомість включає як усвідомлення суспільством, класом, соціальною групою, індивідом потреби в загальнозначущих правилах поведінки, які повинні встановлюватися державою, так і оцінку справедливості (чи несправедливості) чинного правового порядку, перспектив, спрямувань подальшого розвитку права.

Правосвідомість – форма суспільної свідомості, що відображає ставлення соціальних суб'єктів до чинних норм права та правових явищ. Через правосвідомість відбувається не тільки стан правових відносин, а й тенденції їх змін. Правосвідомість характеризується такими ознаками: 1) правосвідомість є специфічною формою суспільної свідомості, в якій економічні, соціальні й інші інтереси усвідомлюються як правові; 2) зміст правосвідомості складають ідеї, теорії, почуття, настрої, емоції, концепції, на основі яких виражається ставлення людей до чинного чи бажаного права; 3) правосвідомість включає як ставлення до минулого і діючого права, так і уявлення про бажаний правовий порядок; 4) правосвідомість є джерелом права, системою загальнознаних ідеалів, цінностей, ідей, ознак; 5) носіями правосвідомості виступають суб'єкти права; 6) правосвідомість є безпосереднім внутрішнім мотивом правової поведінки, що визначає наміри людей, їх ставлення до об'єктів та інститутів правової дійсності.

Структурно правосвідомість, як вважає переважна більшість теоретиків права, складається з двох основних елементів: правової психіки та правової ідеології. Правова психіка відповідає практичному, буденному рівню суспільної свідомості, що формується шляхом повсякденної людської практики як окремих людей, так і соціальних груп. Вона включає: правові почуття, правові настрої, правові переживання (рухомі, емоційні); правові практичні знання, правові уявлення, правові погляди (пізнавальні, передбачають самооцінку, тобто вміння критично оцінити свою поведінку з погляду її відповідності праву); правові звички, правові традиції, правові звичаї (нерухомі, стійкі, виступають як регулятори поведінки). Натомість правова ідеологія – це сукупність юридичних ідей, теорій, поглядів, що в концептуальному, систематизованому вигляді відображають і оцінюють правову реальність. До її складу відносять: правові ідеї, правові принципи, теорії, переконання (усвідомлене осмислення правової реальності); правові поняття, правові категорії (проникнення в сутність правових явищ); правові цілі, правові мотиви, правові настанови

(розщеплення свідомості (настанови) на правомірну і протиправну поведінку, їх мотивація).

Реалізуючи основні напрями впливу на суб'єкта суспільних відносин, зокрема суб'єкта правотворчої та правозастосовної діяльності, правосвідомість фокусує увагу на певній сукупності юридичних знань, що є результатом інтелектуальної (розумової) діяльності суб'єкта та виражається у понятті «правова підготовка». Через сприйняття й осмислення правових явищ відбувається, по суті, пізнання життя. Завдання такого пізнання (на рівні загальної, буденної) практики полягають не у виявленні та вивченні загальних закономірностей і пов'язаних із ними наукових істин, а у встановленні подій, дій, станів, ознак, що належать до правової реальності. За результатами емоційного ставлення суб'єкта до різних сторін і явищ правового життя на основі досвіду і правової практики правові традиції виражаються у визначенні значущості одержаних знань у конкретній ситуації чи на майбутнє з погляду індивіда, групи, суспільства. Цінним визнається те, що виступає об'єктом бажання, метою діяльності [16, с. 136]. Правові традиції, втілюючись через правосвідомість як регулятори суспільних відносин, здійснюються засобами правових настанов і ціннісно-правових орієнтацій, що синтезують у собі всі інші джерела правової активності. Результат цієї активності – реакція у вигляді правомірної чи протиправної поведінки. Правові традиції у суб'єкта правотворчої та правозастосовної діяльності акумулюються на трьох рівнях правосвідомості: буденному, теоретичному (науковому) та професійному. Говорячи безпосередньо про змістові особливості професійної правосвідомості правників, слід зазначити, що вони виражаються безпосередньо в спеціальному компоненті, проте багато в чому зумовлюються специфічним змістом загальносоціального компонента. Буденна правосвідомість характерна як основний масі членів суспільства (колективна правосвідомість), так і кожному індивіду окремо (індивідуальна правосвідомість) і формується на базі повсякденного життя в процесі власної практичної діяльності. Кожна людина так чи інакше зіштовхується з нормами права. Тут важлива роль емоційного фактора. Спершу ставлення до права, правопорядку, законності, організації суспільства складається на стихійному рівні та виражається у почуттях і емоціях. Для людей із цим рівнем правосвідомості характерне знання основ, загальних принципів правової організації суспільства, і тут правові погляди тісно переплітаються з моральними уявленнями людини. Теоретична (наукова) правосвідомість, на відміну від буденної, формується на базі широких і глибоких правових узагальнень, знань, закономірностей, спеціальних досліджень соціально-правової дійсності. Саме наукова правосвідомість повинна бути безпосереднім джерелом правотворчості, сприяти вдосконаленню юридичної практики [4, с. 67]. Деформація правосвідомості може проявлятися через: 1) правовий інфантилізм – несформованість, недостатній рівень правових знань за особистої впевненості у власній високій професійній юридичній підготовці; 2) правовий дилетантизм – вільне поводження із законами або з оцінками юридичної ситуації не через корисливі мотиви, а через недбале ставлення до юридичних цінностей; 3) правовий ідеалізм – гіпертрофоване уявлення про роль юридичних засобів у вирішенні соціально-економічних, політичних та інших завдань; 4) правовий нігілізм – заперечення соціальної цінності права, свідоме ігнорування вимог закону, різко критичне ставлення до вимог права та поваги до нього.

Особливості розуміння специфіки правосвідомості суб'єкта правотворчої та правозастосовної діяльності, порівняно з буденною правосвідомістю, у процесі професійного навчання та у міжособистому спілкуванні стають

невід'ємною складовою частиною спеціального компонента їх правосвідомості, зумовлюються почуттям і внутрішнім переконанням суб'єкта, котрий усвідомлює необхідність правомірної поведінки та поширює інформаційно її серед інших суб'єктів суспільних відносин. Передача такої поведінки з покоління у покоління, створення нових правових традицій сформують автоматичне усвідомлене шанобливе ставлення до закону, яке не вимагатиме пояснення, чому саме потрібна правомірна поведінка суб'єкта суспільних відносин. Це відбуватиметься підсвідомо і вважатиметься сталою нормою правомірної поведінки українця з високим рівнем правової культури та правосвідомості як члена європейського співтовариства.

Зближення права та християнсько-правових традицій повинне враховувати їх регулюючі елементи з метою підвищення якості правового припису. Якщо правові приписи краще реалізуються, ніж до введення в них змістовних ідей християнсько-правових традицій, міра використання останніх може вважатися адекватною, вона може бути розширена в кількісному вираженні використовуваних соціальних регуляторів. Якщо регулятивний вплив знижується чи залишається нейтральним, то використання християнсько-правових традицій як регуляторів у правових приписах доцільно знижувати. Але зближення правових цінностей і цінностей християнсько-правових традицій невідворотне та позитивне. У будь-якому разі суб'єкти правотворчості спираються під час конструювання правових норм не тільки на знання права, але й на свої уявлення про добро – зло, справедливості – несправедливості, на стереотипи цінностей, що вкоренилися у свідомості, іншими словами, цей процес суб'єктивний і тому не завжди помітний. Прямі посилання на християнсько-правові традиції повинні мати місце в законодавстві, але вони мають бути пропорційними необхідності, слід чітко визначити параметри християнсько-правових традицій, на які посилається законодавець. Крім того, одним із найвпливовіших на трансформаційні процеси у праві фактором, безумовно, можна вважати ті зміни, які зумовлені роллю та місцем західних цінностей і міжнародного права у сучасній правовій системі України. Проте загальна універсальна правова культура є результатом розвитку правових культур багатьох етнічних спільнот, котрі спільними зусиллями створюють загальнолюдську культуру в її різних змістовних вимірах. Європейські цінності, успіхом нав'язані іншій культурі, не тільки не сприяють об'єднанню різних культур, а навпаки, створюють умови, що дестабілізують суспільство, викривляють і трансформують правову свідомість людей, підвищують значення юридичного позитивізму, який включає ігнорування законів природного права. Юридичний позитивізм як визнання джерелом права виключно волі та свідомості людей стає панівним у суспільному житті тоді, коли життя людей внаслідок кризового стану суспільства не узгоджується із законами соціальної природи [7]. З метою врівноваження диспропорції між юридичним позитивізмом і концепцією природного праворозуміння є доречним звернення до національних коренів розвитку правової системи, використання національної ідеї та традицій розвитку суспільства, християнсько-правових зокрема.

Виявлення, усунення правозастосовних помилок посадовими особами має такі особливості: здійснюється вищестоящими органами, посадовими особами, безпосереднім начальником правозастосовувача, здійснюється на всіх стадіях правозастосовної діяльності та має можливість «упереджувального», профілактичного впливу, що зводить до мінімуму вірогідність допущення працівником помилки в застосуванні права. Передумовою будь-якої діяльності щодо усунення правозастосовної помилки є її

виявлення, констатація факту неправильного застосування працівником норми права. Запобігання й усунення правозастосовних помилок вимагає мінімізації («зведення до мінімуму, зменшення, скорочення» [1, с. 530]) того, що їх породжує, тобто відповідного («нейтралізуючого») впливу на причини й умови, існування яких призводить до виникнення такої помилки. Важливим напрямом мінімізації правозастосовних помилок працівників також є створення, підтримання на високому рівні та розвиток мотивації до безпомилкової правозастосовної діяльності у працівника. Мотивація – це складний процес формування поведінки людини, який є взаємодією об'єктивних і суб'єктивних моментів, що тією чи іншою мірою змінюють і формують поведінку, «процес спонукання людини до діяльності для досягнення певних цілей». Виховати та підтримувати прагнення серед працівників до безпомилкової правозастосовної роботи можна двома основними способами: санкціями за допущення правозастосовних помилок і заохоченнями за їх відсутність.

Слід окремо звернути увагу на те, що ступінь ефективності тієї чи іншої заохочувальної норми права залежить від правильності обрання у ній заходів заохочення. Одне й те саме заохочення здійснює великий стимулюючий вплив на одну особу, водночас залишаючи іншу байдужою до його отримання. Інакше кажучи, форма заохочення сумлінності та професіоналізму (моральна чи матеріальна) у процесі здійснення працівником правозастосовної діяльності залежить від його потреб, прагнень, його особистості.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що, хоча проблема визначення поняття правозастосовної помилки й окремих її видів (слідчої помилки, кваліфікаційної помилки, експертної помилки) неодноразово була предметом дослідження вчених різних галузей права, сутність, причини, умови правозастосовної помилки, шляхи її виявлення, усунення і запобігання на підґрунті використання християнсько-правових традицій сьгодні все ще залишаються недостатньо дослідженими, остаточно не вирішеними, а отже, потребують подальшого ґрунтовного комплексного загальнотеоретичного дослідження. Адже християнсько-правові традиції постають як правова категорія, феномен правової культури, елемент правової системи та складова частина спадкоємності права, яка фіксує узагальнений правовий досвід, правову пам'ять, правові знання та правові уявлення, що передаються від покоління до покоління як прийнятні способи організації суспільства, моделі формування правового устрою, порядку у праві, ієрархії цінностей у праві тощо. Християнсько-правові традиції постають як конгломерат правових ідей, цінностей, знань, досвіду, уявлень, переконань, символів, нормативів, інституцій тощо, які передавалися з покоління у покоління у різні історико-культурні періоди й у своїй цілісності становлять правову традицію правової системи. Християнсько-правові традиції узагальнюють національне право на рівні правового простору, відображають єдність правової системи, в якій фіксуються правова індивідуальність і самобутність країни, чим впливають на формування національної ідеї.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Вовленко Н.Н. Ошибки в правоприменении: понятие и виды. *Советское государство и право*. 1981. № 4. С. 38–46.
3. Графский В.Г. Традиции и обновление в праве: ценностное изменение перемен. *Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление*. Москва : Институт государства и права РАН, 1996. С. 74–88.

4. Дудченко В.В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень : монографія. Одеса : Юрид. л-ра, 2006. 302 с.
5. Заботин П.С. Преодоление заблуждения в научном познании. Москва : Мысль, 1979. 191 с.
6. Клименко Н.И. Ошибки при использовании специальных знаний в досудебных стадиях уголовного процесса. *Проблемы дальнейшего укрепления социалистической законности при расследовании преступлений органами внутренних дел* : межвузовский сбоник научных трудов / М-во внутр. дел ; ред. А.Я. Дубинский. Киев : КВШ МВД СССР, 1988. С. 129–130.
7. Костенко О.М. Світоглядні проблеми і тенденції сучасної політики і юриспруденції / Web-кафедра права Сергія Оверчука. URL: <http://kafedr.at.ua> (дата звернення: 10.03.2019).
8. Котюк В.О. Теорія права: курс лекцій : навчальний посібник. Київ : Вентурі, 1996. 207 с.
9. Майстренко М.М. Факторний аналіз злочинів, причини та умов злочинів: основний зміст понять та їх співвідношення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 278–286.
10. Міллер А. Що таке причини та умови злочинів. *Право України*. 2001. № 5. С. 89–92.
11. Михайлов А.И. Изучение причин следственных ошибок и путей их устранения в стадии предварительного расследования. *Методология и методика изучения следственных ошибок* : сборник научных трудов / ред. А.Д. Бойков. Москва : Московский ун-т, 1986. С. 112–117.
12. Несинова С.В. Проблеми соціальної трансформації права в умовах сучасних глобалізаційних процесів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 35–38.
13. Патерило І.В. Право як ціннісна категорія : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2006. 209 с.
14. Петрухин И.Л. Понятие судебных ошибок и основания их классификации. *Эффективность правосудия и проблема устранения судебных ошибок* : сборник научных трудов / ред. В.Н. Кудрявцев. Москва : ВНИИСЭ, 1975. С. 92–101.
15. Селиванов Ф.А. Оценка и норма в моральном сознании. Москва : Знание, 1977. 64 с.
16. Чернобель Г.Т. Христианские истоки права в ценностном измерении. *Журнал российского права*. 2010. № 9. С. 135–143.
17. Якушин В.А. Ошибка и её уголовно-правовое значение / науч. ред. Ф.Р. Сундуров. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. 128 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Міма Ірина Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного та трудового права Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Mima Iryna Volodymyrivna – Candidate of Law Science, Associate Professor, Head of Department of Civil and Labor Law of Law Faculty Kryvyi Rih Economic Institute of Kyiv National Economic Vadym Hetman University

mimaira2@gmail.com